

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1959 ὁ καθηγητὴς κ. Μαν. Ἀνδρόνικος¹ συνεχίζοντας τὶς ἀνασκαφὲς στὸ προϊστορικὸ νεκροταφεῖο τῆς Βεργίνος ἀνέσκαψε μία συστάδα τύμβων στὸ ΒΔ τμῆμα τοῦ νεκροταφείου, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν ἀρδευτικὰ ἔργα στὸ σημεῖο αὐτό².

Ἡ συστάδα ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἐπτὰ τύμβους, οἱ ὅποιοι ἀκολουθώντας τὴν ἀρίθμηση τῶν προηγουμένων ὀνομάσθηκαν: Σ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ψ καὶ Ω.

Ο τύμβος Σ βρισκόταν στὸν ἄγρὸ τοῦ Ν. Εὐγενιάδη καὶ οἱ διαστάσεις του ἦταν: Ὕψος 2μ. καὶ διάμετρος 20μ. περίπου (πίν. 1α). Στὴν ἐπιφάνεια παρουσίαζε πέτρες καὶ ἀνακατωμένο χῶμα. Ἡ ἐπίχωσή του δηλ. δὲν ἀποτελεῖτο ἀπὸ καθαρὸ κοκκινόχωμα, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς τύμβους ποὺ περιέχουν ἀποκλειστικὰ προϊστορικὲς ταφές. Μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἀνασκαφῆς φάνηκε καθαρά, ὅτι τὸ χῶμα ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν ἐπίχωση ἦταν ταραγμένο, μὲ πολλὲς πέτρες καὶ ἀμμοχάλικο. Στὸ νότιο τμῆμα μιᾶς δοκιμαστικῆς τάφρου, ποὺ ἀνοίχθηκε ἀπὸ Β πρὸς Ν, βρέθηκε ἡ στριφτὴ λαβὴ μιᾶς οἰνοχόης «cut away neck» — χαρακτηριστικὸ κτέρισμα τῶν προϊστορικῶν ταφῶν. Ἀρχικὰ λοιπὸν ὁ τύμβος ἀνῆκε στὴν ἐποχὴ τοῦ σιδήρου καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ δεύτερη φορὰ σὲ μεταγενέστερη ἐποχή, πράγμα ποὺ δικαιολογεῖ τὴν ταραχὴ στὸ χῶμα τῆς ἐπιχώσεως³.

Σὲ βάθος 3μ. περίπου ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ τύμβου ἀποκαλύφθηκε τετράγωνος τάφος ἀπὸ πώρινους δόμους ἔξωτερικῶν διαστάσεων 1,80μ. × 1,80μ. καὶ ἐσωτερικῶν 0,74μ. × 0,77μ. (πίν. 1β). Τὸ μῆκος τῶν ἀκεραίων δόμων ἐκυμαίνετο μεταξὺ 1,13μ. - 1,40μ., τὸ Ὕψος 0,46μ. - 0,56μ. καὶ τὸ πλάτος 0,49μ. - 0,51μ. Τρεῖς ἀπὸ τοὺς πώρινους δόμους εἶχαν μετακινηθῆ ἀπὸ τοὺς τυμβωρύχους, cī ὅποιοι σύλησαν τὸν τάφο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατέστρεψαν τὸ ΒΑ καὶ ἐν μέρει τὸ ΒΔ τοίχωμά του.

1. Στὸν καθηγητή μου κ. Μαν. Ἀνδρόνικο ὁφείλω νὰ ἔκφράσω τὶς θερμές μου εὐχαριστίες, τόσο γιὰ τὴν παραχώρηση τοῦ ὑλικοῦ, ὅσο καὶ γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθεια καὶ καθοδήγησή του.

2. ΠΑΕ 1959, σ. 59 καὶ Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1959, σ. 53, εἰκ. 51.

3. Μαν. Ἀνδρόνικο, Βεργίνα. I Τὸ νεκροταφεῖο τῶν τύμβων, ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 2.

Η επάνω ἐπιφάνεια τῶν δόμων ἔφερε μιὰ μικρὴ «πατούρα» (πλ. 0,8 ἑκ. καὶ ὅψους 1,5 ἑκ.), ποὺ θὰ χρησίμευε στὴ στήριξη ἐνὸς ξυλίνου καλύμματος τοῦ τάφου. Τὴν ἴδια πατούρα ἔφερε καὶ ὁ ἐλληνιστικὸς τάφος τοῦ τύμβου Ψ¹. Ἰχνη ἐπιχρίσματος ποὺ βρέθηκαν σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πλατιές ἐπιφάνειες ἐνὸς δόμου ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ τάφος ἦταν ἐπιχρισμένος ἐσωτερικὰ (πβλ. τὸ ἐπίχρισμα τοῦ τάφου στὸν τύμβο Ψ, ΠΑΕ 1959, σ. 61, εἰκ. 1).

Οἱ πώρινοι δόμοι ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν πυθμένα τοῦ τάφου ἔφεραν στὸ κέντρο τους περίπου μιὰ κοιλότητα διαμέτρου 0,36 ἑκ. καὶ βάθους 0,11 ἑκ. γιὰ νὰ δεχθῇ τὸ τεφροδόχο ἄγγειο, τὴν κάλπιν².

Παρόμοιοι τάφοι βρέθηκαν στὸν τύμβο Ζ³, στὸν τύμβο Ι⁴, στὸν τύμβο Μ⁵, ποὺ ἦταν κυρίως μιὰ λαρνακόσχημη θήκη, καὶ στὸν τύμβο Ψ⁶. Θὰ πρέπη νὰ προστεθῇ, ὅτι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τύμβοι, τόσο ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀνέσκαψε ὁ καθηγητὴς Μαν. Ἀνδρόνικος⁷, ὅσο κι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐρεύνησε ὁ ἔφορος ἀρχαιοτήτων Φ. Πέτσας⁸, ἔδωσαν ἐλληνιστικὰ κτερίσματα. Οἱ τύμβοι αὐτοὶ δὲν βρίσκονται συγκεντρωμένοι σὲ ἕνα ὁρισμένο τμῆμα τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου, ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ ὀρίσωμε τὰ δρια τοῦ νεκροταφείου τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐλληνιστικῶν ταφῶν ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχε στὰ ἐλληνιστικὰ χρόνια ἐκτεταμένος συνοικισμὸς⁹. Καὶ ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἐλληνιστικοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν μακεδονικῶν τάφων, τοὺς ὅποιους ἀνέσκαψαν οἱ Heuzey- Daumet¹⁰ καὶ ὁ καθηγητὴς Κ. Α. Ρωμαῖος¹¹.

Ἄπὸ τὰ κτερίσματα τοῦ τάφου δὲν σώθηκε δυστυχῶς τίποτε.

Σὲ ἀπόσταση 5μ. βορείως τοῦ τάφου καὶ σὲ ἕνα ἐπίπεδο ἔνα μέτρο πιὸ ψηλὰ ἀπ' αὐτὸν διασώθηκε ἡ ταφικὴ πυρὰ (πίναξ 1γ) μὲ πλῆθος ἀπὸ ὅστρακα καὶ ἄλλα εύρήματα. Ἡ πυρὰ ὁρίζόταν ἀπὸ ἔνα ὁριζόντιο περιχείλωμα ἀπὸ

1. ΠΑΕ 1959, σ. 61, εἰκ. 1.

2. Ἰδια κοιλότητα παρετηρήθη στὸν τάφο τοῦ τύμβου Ψ (ΠΑΕ 1959, σ. 61, εἰκ. 1) Πβλ. τοὺς τάφους στὸ Δερβένι (ΑΔ 18, 1963, σ. 193 κ.é.) βλ. καὶ E. D i e h l, Die Hydria, Mainz 1964, σ. 151 εἰκ. 4.

3. ΠΑΕ 1953, σ. 142 κ.é.

4. ΠΑΕ 1952, σ. 149 κ.é.

5. ΠΑΕ 1957, σ. 73 κ.é.

6. ΠΑΕ 1959, σ. 61 κ.é.

7. M a n. Ἀνδρόνικος, ἔ.ἀ., σ. 27, 31, 43, 58, 79 κ.é.

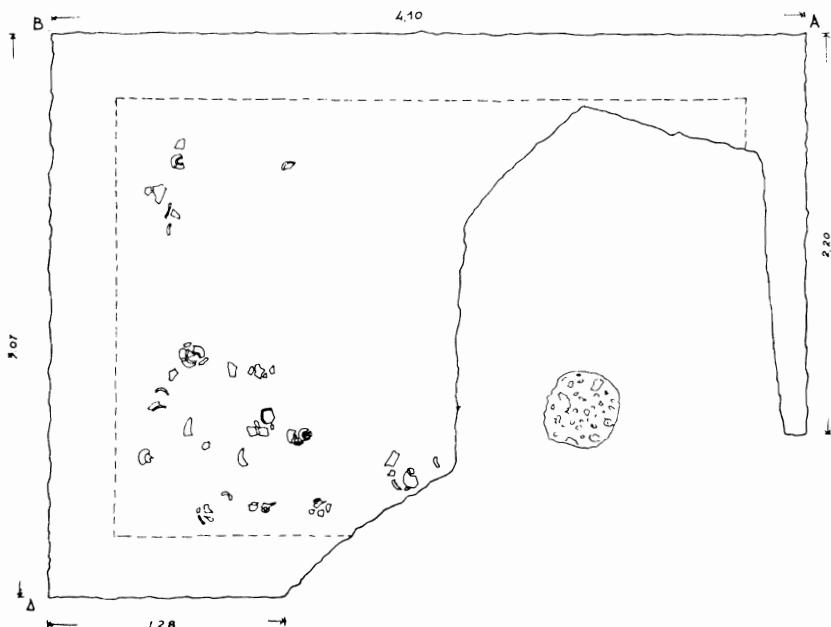
8. ΑΔ 17, 1961/62, σ. 218 κ.é., ΑΔ 18, 1963, σ. 217 κ.é. καὶ «Μακεδονικὰ» 7 (1967), σ. 325 κ.é.

9. Γιὰ τὴν θέση τοῦ συνοικισμοῦ βλ. M a n. Ἀνδρόνικος, Βεργίνα. I Τὸ νεκροταφεῖο τῶν τύμβων, σ. 3 κ.é.

10. L. H e u z e y - H. D a u m e t, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876, σ. 227 κ.é.

11. K. A. R o μ a i o s, Ο Μακεδονικὸς τάφος τῆς Βεργίνας, Αθῆναι 1951.

καθαρὸ κοκκινόχωμα, τὸ ὅποιο ἀπὸ τὴν καύσῃ εἶχε ἀποκτήσει τὴν σκληρότητα ὀπτοπλίνθου. Οἱ διαστάσεις τῆς ἦταν: $4,10\mu \times 3,07\mu$. Στὸ νότιο τμῆμα ἦταν κατεστραμμένη (σχ. 1) ἵσως ἀπὸ ἀρχαίους τυμβωρύχους, γιατὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ παρατήρησε ὁ ἀνασκαφέας ἔνα ἄλλο ὅρυγμα μὲ χῶμα διαφορετικοῦ χρώματος (μαύρου), ποὺ κατέβαινε πρὸς τὸ βάθος σὲ σχῆμα ἀνεστραμμένου κώνου.

Σχ. 1. Ἡ ταφικὴ πυρὰ.

Ἡ ἀκριβῆς χρονολόγηση τοῦ τάφου μὲ βάση τὴν ἀρχιτεκτονική του μορφὴ (σχῆμα, μέγεθος, δομὴ πωρίνων δόμων, χρήση ἐπιχρίσματος) δὲν εἶναι δυνατή· ἡ μελέτη ὅμως τῶν πηλίνων κτερισμάτων, τὰ ὅποια ἀπέδωσε ἡ συγκόλληση τῶν δστράκων τῆς πυρᾶς θὰ μᾶς βοηθήσῃ καὶ στὴν τοποθέτηση τοῦ ἐλληνιστικοῦ αὐτοῦ τάφου σὲ στενότερα χρονικὰ πλαίσια.

ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. Λύχνος (εἰκ. 1). Διαστάσεις: μῆκ. 9,8 ἑκ., πλ. 5,4 ἑκ., διάμ. δπῆς πληρώσεως 2,4 ἑκ., διάμ. δπῆς μυκτῆρος 1,6 ἑκ. Πηλὸς ὑπόλευκος. Τὸ μαύρο βερνίκι ἔχει ἀπολεπισθῆ σὲ μερικὰ σημεῖα.

Χωρὶς ἴδιαίτερη βάση καὶ λαβή. Ὁ μυκτῆρας ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἐντελῶς ἐπίπεδο κάτω μέρος τοῦ λύχνου κι ἔχει καμπυλόγραμμη ἀπόληξη. Ἡ ἐπάνω

έπιφάνεια τοῦ μυκτήρα εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδη, στὸ ἵδιο ἀκριβῶς ὕψος μὲ τὸ χεῖλος τοῦ λύχνου. Σὲ ἀπόσταση 1,5 ἑκ. ἀπὸ τὴν δόπῃ πληρώσεως δυὸ χαρακτοὶ συγκεντρικοὶ κύκλοι.

Μὲ βάση τὶς εὐθεῖες πλευρές καὶ τὸ ἐπίπεδο χεῖλος τοῦ λύχνου καθὼς καὶ τὴν ἔλλειψη ἰδιαιτέρας βάσεως καὶ λαβῆς μποροῦμε νὰ τοποθετήσουμε τὸν λύχνο στὴν ὁμάδα Type 23 D, τὴν ὥποιαν ὁ Howland¹ χρονολογεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. παίρνοντας ως «terminus post» τὸ 348, ἐπειδὴ δὲν βρέθηκαν στὴν "Ολυνθο παρόμοια παραδείγματα.

2. Θήλαστρον (;) (εἰκ. 2). Διαστάσεις: ὕψος 4,9 ἑκ., ὕψος βάσεως 1,5 ἑκ., μεγαλύτερη διάμετρος 5,9 ἑκ. Πηλὸς κοκκινωπός. Τὸ μαῦρο βερνίκι ἔχει ἀπολεπισθῆ σχεδὸν σὲ ὀλόκληρη τὴν ἐπιφάνεια.

Εἰκ. 1. Λύχνος.

Εἰκ. 2. Θήλαστρον (;).

Ἡ βάση, σχετικὰ ψηλή, φέρει στὸ ἄνω τμῆμα τῆς δύο ἐγκοπές. Ἡ ταινιωτὴ λαβὴ ὑπερεξέχει λίγο τοῦ ἀγγείου. Λείπει ἡ προχοή, ποὺ θὰ πρέπη νὰ τὴν συμπληρώσουμε λεπτὴ καὶ μυτερή. Στὸ χεῖλος σώζεται ἔνα μικρὸ τμῆμα τῆς διακοσμήσεως: βλαστόσπειρα (laufender Hund).

Γιὰ τὴν χρήση του βλ. Robinson, Excav. at Olynth. XIII, σ. 264, καὶ Γ. Μπακαλάκη, Ἀνασκαφὴ Στρύμης, σ. 103.

Λόγω τῆς ὑψηλῆς του βάσεως τὸ δικό μας θήλαστρο πρέπει νὰ θεωρηθῇ νεώτερο ἀπὸ τὸ θήλαστρο ὑπ' ἀριθ. 480 τῆς Ολύνθου — ποὺ εἶναι παραλλαγὴ τοῦ τύπου 2² — καὶ ἀπὸ τὸ θήλαστρο ὑπ' ἀριθ. 487 τοῦ Μουσείου Καβάλας³: χρονολογεῖται καλὰ πρὸς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

3. Αώτα σκυφίδια (εἰκ. 3, σχ. 2). α) Διαστάσεις: ὕψος 3,1-2,9 ἑκ.,

1. Richard H. Howland, The Athenian Agora IV, Greek Lamps and their survivals σ. 61, πίν. 8 καὶ 37, No 238.

2. Robinson, Excav. at Olynth. XIII, σ. 265, πίν. 178.

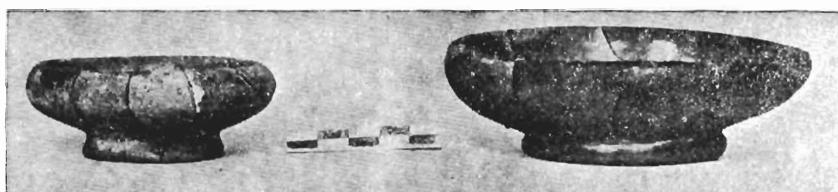
3. K. Ρωμιόπολον, AE 1964, σ. 97, εἰκ. 3δ.

διάμ. βάσεως 4,5 έκ., διάμ. στεφ. 6,7 έκ. Πηλός γκρίζος καμένος. Δὲν εἶχε ποτὲ βερνίκι.

Βάση δακτυλιόσχημη. Τὰ χείλη τοῦ σκυφιδίου συστέλλονται ἀρκετὰ πρὸς τὰ μέσα. Σχῆμα ἐπιμελημένο.

β) Διαστάσεις: ὑψος 3,4 - 4,1 έκ., διάμ. βάσεως 6,6 έκ., διάμ. στεφ. 10,7 έκ. Πηλός γκρίζος καμένος. Δὲν εἶχε βερνίκι.

Βάση δακτυλιόσχημη. Τὸ πάχος τοῦ ἀγγείου δὲν εἶναι ὁμοιόμορφο. Τὸ σχῆμα του ἔχει παραμορφωθῆ ἀπὸ τὴν φωτιά. Τὰ χείλη συστέλλονται ἐλαφρότατα πρὸς τὰ μέσα.

Eἰς. 3. Ἄωτα σκυφίδια α καὶ β.

Σχ. 2. Τομὴ τῶν ἀώτων σκυφιδίων.

Γιὰ τὴν δονομασία τους καὶ τὴν χρήση βλ. Μαν. Ἀνδρονίκου, Ἐλληνιστικὸς τάφος Βεροίας ΑΕ 1955, σ. 36.

Ἡ χρονολόγηση εἶναι δύσκολη γιατὶ ὁ τύπος αὐτὸς τῶν σκυφιδίων εἶναι πάρα πολὺ διαδεδομένος σ' ὅλο τὸν 4ον αἰ. π.Χ.¹ ὡς τὰ ἐλληνιστικὰ χρόνια χωρὶς τὸ σχῆμα του νὰ παρουσιάζει αἰσθητὲς μεταβολές².

4. Ὅδριες μικρὲς (εἰκ. 4). Οἱ διαστάσεις τῶν ὄνδριῶν εἶναι: ὕψος 20,7 έκ., διάμ. βάσεως 5,1 έκ., διάμ. στεφ. 8,1 έκ. Πηλός κοκκινωπός. Βερνίκι μαῦρο στιλπνό³.

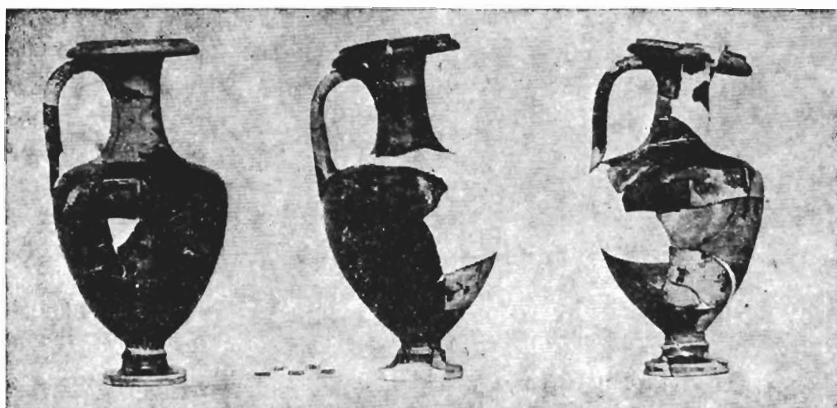
α) Σχεδὸν ἀκεραία. Λείπει μόνον ἔνα μικρὸ κομμάτι κάτω ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ δρίζοντια λαβὴ καὶ μιὰ μικρὴ συμπλήρωση ἔγινε στὴ ρίζα τῆς κάθετης λαβῆς. Τὸ μαῦρο βερνίκι σώζεται ἀρκετὰ καλά. Ἡ βάση — 2 έκ. ψηλὴ —

1. P. Robinson, Excav. at Olynth. XIII, pl. 218, 219, V pl. 175-176

2. Μαν. Ἀνδρονίκου ΑΕ 1955, σ. 40.

3. Γιὰ τὴ σημασία τους βλ. Γ. Μπακαλάκη, Θεσπαλικά, Β' (1959), σ. 81.

ἡ ὁποία στὸ κάτω μέρος διαμορφώνεται μὲ δυὸ σπεῖρες καὶ ἀνάμεσά τους σκοτία, φέρει σὲ ὑψος 1,5 ἑκ. ἔναν πλαστικὸ δακτύλιο-ἔξαρμα καὶ μιὰ δεύτερη ἐσοχὴ-σκοτία ἀπὸ ὅπου ξεπετείται τὸ ώσειδὲς, λεπτὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Οἱ ὄριζόντιες λαβήες κάμπτονται καὶ ἀκουμποῦν στοὺς ὅμους τοῦ ἀγγείου. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς στεφάνης διαφοροποιεῖται σὲ ἀπόσταση 2,2 ἑκ. ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ ἀγγείου μὲ ἔναν πλαστικὸ δακτύλιο καὶ ἀνεστραμμένο ἰωνικὸ κυμάτιο. Στὸν λαιμὸ μιὰ φυλλοστοιχία ἀπὸ ἐπίθετο πηλὸ (ἄνθη λωτοῦ).

Eἰκ. 4. Οἱ νδρίες α, β καὶ γ.

β) Ἀπαρτίσθηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια καὶ εἶναι ἀρκετὰ συμπληρωμένη ἵδιως στὴν κοιλιὰ καὶ στὴ βάση. Τὸ βερνίκι σὲ πολλὰ σημεῖα ἔχει ἀπολεπισθῆ. Τὸ σχῆμα τῆς διαφέρει ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς α μόνον ὡς πρὸς τὴν βάση, ἡ ὁποία δὲν σχηματίζει δύο σπεῖρες μὲ σκοτία ἀνάμεσά τους καὶ ἡ ἐσοχὴ ὡς τὸν πλαστικὸ δακτύλιο δὲν εἶναι τόσο βαθιά. Ἐλάχιστα ἴχνη τοῦ κοσμήματος ἀπὸ λεπτὸ ἐπίθετο πηλὸ σώζονται στὴ βάση τοῦ λαιμοῦ.

γ) Πολὺ κατεστραμμένη. Τὸ σχῆμα της, ποὺ εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιο μὲ τὸ σχῆμα τῆς α, ἔχει παραμορφωθῆ ἀπὸ τὴ φωτιά. Στὸ λαιμὸ φυλλοστοιχία ἀπὸ ἐπίθετο πηλὸ (φύλλα καὶ καρποὶ ἐλιᾶς).

Τὸ σχῆμα τῶν ὑδρίων α, β καὶ γ εἶναι πιὸ ἐξελιγμένο ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς ὑδρίας ὑπὸ ἀριθ. 249 τῆς Ὁλύνθου¹ καὶ τῆς ὑδρίας ὑπὸ ἀριθ. 793 τοῦ Μουσείου Καβάλας². Ἐντελῶς ὅμοιο δὲ μὲ τὸ σχῆμα τῆς ὑδρίας Ε 242 τοῦ Βρετ. Μουσείου³, ἡ ὁποία χρονολογεῖται στὸ 330/20 π.Χ.

1. R o b i n s o n. Excav. at Olynth. XII, I σ. 203, πίν. 144.

2. K. Ρωμιοπούλος, AE 1964, σ. 97 κ.έ καὶ πίν. 25β.

3. CVA British Museum No 6, πίν. 99, 3

5. Π ε λ ί κ η (πίν. 2 α, β, γ, σχ. 3). Διαστάσεις: ὕψος 32, 5 ἑκ., διάμ. βάσεως 11,5 ἑκ., διάμ. στεφάνης 19,7 ἑκ. Πηλός κοκκινωπός. Τὸ μαῦρο στιλπνὸ βερνίκι ἔχει ἀπολεπισθῇ σὲ πάρα πολλὰ σημεῖα.

'Απαρτίσθηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια καμένα καὶ μή. Λείπει ἔνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν Α ὅψη· ἀρκετὰ κενὰ ύπάρχουν καὶ στὴν Β ὅψη. Ἡ βάση

Σχ. 3. Γρυποπαχία στὴν κύρια ὅψη τῆς πελίκης.

ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο δακτυλίους. Τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου εἶναι ἀρκετὰ λεπτὸ (μεγαλύτερη διάμ. 17,5 ἑκ.), οἱ λαβὲς ταινιωτές. Τὸ σχῆμα γενικὰ τῆς πελίκης ἀρκετὰ ἐκφυλισμένο¹. Τὸ χεῖλος τῆς στεφάνης κοσμεῖται μὲ ιωνικὸ κυμάτιο. Ἡ ἴδια ταινία ιωνικοῦ κυμάτιου ἀποτελεῖ τὸ κάτω πλαίσιο τῶν παραστάσεων. Τὸ ιωνικὸ κυμάτιο ἐπαναλαμβάνεται στὸ λαιμό, στὴν Α ὅψη ἀπὸ τὸ ἔνα ώς τὸ ἄλλο πλαϊνὸ ὅριο τῆς παραστάσεως, στὴν Β ὅψη περιορίζεται μόνον ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν μορφῶν. Μόνον στὴν Α ὅψη, πάνω ἀπὸ τὸ ιωνικὸ κυμάτιο ύπάρχει μιὰ ζώνη μὲ μελανὲς κουκκίδες. Στὴ ρίζα κάθε λαβῆς ἔχουμε ἔνα ζευγάρι ὄριζόντιες ἔλικες ἀπὸ τίς ὁποίες βλαστάνουν δύο ἀντωπὰ 13φυλλα ἀνθέμια. Τὸ πρὸς τὴν λαβὴν ἐπιμελέστερο. Ἀτελέστερο τὸ πρὸς τὴν βάσην.

"Οψη Α. Γρυπομαχία. Ἡ παράσταση εἶναι πολὺ κατεστραμμένη. Στὸ

1. Γενικὰ γιὰ τὸ σχῆμα βλ. Γ. Μ π α κ α λ ἀ κ η, 'Ανασκαφὴ Στρύμης, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 56, σημ. 1.

κέντρο σώζονται τὰ κεφάλια δύο ἀλόγων πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ πίσω πόδια τους. Ἀριστερὰ διακρίνονται ἵχνη μιᾶς μορφῆς στραμμένης πρὸς τὰ ἀριστερά¹. Ἀπὸ τὸ ἄρμα ποὺ ἔσερναν τὰ ἄλογα καὶ πάνω στὸ ὅποιο στεκόταν ἡ μορφὴ σώζονται μόνον οἱ δύο τροχοί. Στὸ ἀριστερὸ ἄκρο τῆς παραστάσεως ἔνας γρύπας ἐπιτίθεται ἐναντίον τῆς μορφῆς. Τὸ σῶμα τοῦ γρύπα δηλώνεται μὲ λευκὸ χρῶμα, οἱ λεπτομέρειες τῶν πτερῶν — ποὺ εἶναι στὸ χρῶμα τοῦ πτηλοῦ — μὲ μαύρες γραμμές. Ἔνας δεύτερος γρύπας στὸ δεξιὸ ἄκρο τῆς παραστάσεως ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν ἀλόγων. Σώζεται ἀρκετὰ καλὰ τὸ κεφάλι του, τὰ πίσω πόδια, ἡ οὐρά. Κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ ἀλόγου μόλις διακρίνεται ἔνα ἡμισφαιρικὸ κάπως ἀντικείμενο, ἡ πεσμένη ἴσως ἀσπίδα τῆς μορφῆς. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ κατεστραμμένη μορφὴ πάνω στὸ ἄρμα εἶναι ἔνας Ἀριμασπός².

Ο Ἡρόδοτος³ μιλεῖ γιὰ τὴν μυθικὴ φυλὴ τῶν μονοφθάλμων Ἀριμασπῶν, ποὺ κατοικοῦσαν στὸν Βορρᾶ, πέρα ἀπὸ τοὺς Ἰστηδόνες κοντὰ στοὺς Ὑπερβορείους. Οἱ ἀγῶνες τους μὲ τοὺς γρύπες ἥταν γνωστοὶ ἀπὸ τὰ «Ἀριμάσπεια ἔπη» τοῦ Ἀριστέα τοῦ Προκοννησίου, ἔνα ἔργο ποὺ τὸ ἀναφέρουν δὲ Ἐκαταῖος δ Μιλήσιος⁴ καὶ δ Ἡρόδοτος⁵.

Τὸ θέμα τῆς ἐπιθέσεως γρυπῶν ἐναντίον ἀνδρῶν Ἀριμασπῶν, οἱ δποῖοι ἀμύνονται, εἶναι πολὺ σπάνιο ὡς τὸν 5ο π.Χ. αἰ.⁶ Τὸν 4ο δμως π.Χ. αἰ. τὸ θέμα αὐτὸ γίνεται ξαφνικὰ πολὺ ἀγαπητό, τόσο στὴν ἀγγειογραφία⁷, ὃσο καὶ σὲ ἀνάγλυφα, ποὺ στόλιζαν ξύλινες σαρκοφάγους στὸν Τάραντα⁸. Ή προτίμηση τοῦ θέματος αὐτοῦ θὰ πρέπη νὰ συνδεθῇ καὶ νὰ ἐρμηνευθῇ μὲ τὴν ἀναβίωση τῶν πυθαγορείων θεωριῶν στὴν ἐποχὴ αὐτή, πρῶτα στὴν Κάτω Ἰταλία κι ἔπειτα στὴν Ἐλλάδα. Θὰ πρέπη ἀκόμη νὰ ἀναφερθῇ, ὅτι τὸν 4ο π.Χ. αἰ. ἀναπτύσσονται ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τὶς ΒΑ περιοχὲς κι ἔτσι δημιουργεῖται καινούργιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς παλιὲς παραδόσεις τῶν Ἀριμασπῶν.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡρόδοτο⁹ δ Ἀριστέας ἐξαφανίστηκε γιὰ ἔπτα χρόνια,

1. Ὁ κ. K. Τροχίδης, στὸν ὅποιον δόφείλεται τὸ σχέδιο τῆς Α δψης, ἀποκατέστησε τὴν μορφὴ πολὺ καλύτερα, ἀπ' ὃσο διακρίνεται στὸν πίν. 1α.

2. Πβλ. τὴν παράσταση στὸν κωδωνόσχημο κρατήρα τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀπὸ τὴν Φυλή, W e d e, AM 1924, εἰκ. 15. K. S c h e f o l d, UKV, ἀριθ. 60.

3. Ἡρόδοτος III, 116, IV, 13, 27.

4. PW. RE, VII₂, σ. 2708, λ. Hekataios.

5. Ἡρόδοτος IV, 14.

6. W i e s n e r, JdI 78, 1963, σ. 207 καὶ M e t z g e r, Les Représentations, Paris 1951, σ. 330.

7. M e t z g e r, ἔ.ἀ., σ. 327-329, 331.

8. W i e s n e r, ἔ.ἀ., σ. 201 κ.ἔ. καὶ L u l l i e s, AA 1958, 143 κ.ἔ.

9. Ἡρόδοτος IV, 13-14.

a) Ὁ τύμβος Σ.

β) Ὁ τάφος τοῦ τύμβου Σ.

γ) Ἡ ταφικὴ πυρά.

α - γ) Τρεῖς ὕψεις τῆς πελίκης.

δόπότε «φοιβόλαμπος γενόμενος» ἔφθασε ώς τοὺς Ἰσσηδόνες καὶ ἐκεῖ ἔμαθε γιὰ τοὺς γείτονές τους Ἀριμασπούς, τοὺς «χρυσοφύλακας» γρύπας καὶ τοὺς Ὑπερβορείους, ποὺ ἦταν πέρα ἀπ' αὐτούς· καὶ δταν ἐπέστρεψε στὴν Προκόννησο ἔγραψε τὰ «Ἀριμάσπεια ἔπη» καὶ ἔξαφανίστηκε γιὰ δεύτερη φορά.

Ἡ ἔξαφάνιση καὶ ἡ ἐπανεμφάνιση ὑστερα ἀπὸ ἐπτὰ χρόνια τοῦ Ἀριστέα συνδέθηκαν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς καὶ τὴν ἀθανασία, μὲ δ;τι δηλ. δίδασκαν οἱ Πυθαγόρειοι, ποὺ τὴν ἐποχὴν αὐτῇ εἶχαν διαδώσει πάρα πολὺ τὶς θεωρίες τους. Ὁ μύθος τοῦ Ἀριστέα σχετίσθηκε ἀκόμη μὲ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν εὐτυχισμένο λαό του, τοὺς Ὑπερβορείους. Κι αὐτὸ

Eἰκ. 5. Στλεγγίδα.

δίνει ἔναν ἴδιαίτερο τόνο στὴν ἐκλογὴ τοῦ θέματος τῶν Ἀριμασπῶν μὲ τοὺς γρύπες γιὰ τὶς σαρκοφάγους καὶ ἀκόμη γιὰ τὰ ἀγγεῖα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ποὺ τὰ περισσότερα βρέθηκαν μέσα σὲ τάφους. Γιατὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἀριμασπῶν ἀκριβῶς συμβολίζουν τὴν ἐλπίδα τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν μετὰ θάνατο ζωὴν κοντά στὸν θεό¹.

Ὦψη Β. Τρεῖς νέοι σὲ καταγραφὴ, τυλιγμένοι στὰ ἴματιά τους. Οἱ δύο πρὸς τὰ δεξιά, δ τρίτος τοὺς ἀντικρύζει. (Ἔνα τμῆμα τῆς τρίτης μορφῆς λείπει). Ἡ παράσταση, πολὺ συνηθισμένη γιὰ τὴν Β ὅψη πολλῶν ἀγγείων, δὲν παρουσιάζει κανένα ἐνδιαφέρον.

Εἶναι δύσκολο νὰ ἀποδώσουμε τὴν πελίκη σὲ δρισμένο ζωγράφο, γιατὶ ἀκριβῶς ἡ Α ὅψη εἶναι πολὺ κατεστραμμένη. Μὲ βάση τὸ σχῆμα της — ποὺ εἶναι πιὰ πολὺ ἐκφυλισμένο — μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ στὸ τέλος τοῦ ἐρυθρόμορφου ρυθμοῦ γύρω στὰ 320/310 π.Χ. (πβλ. τὴν πελίκη στὸ Lenin-grad γύρω στὰ 310 π.Χ.)².

6. Σ τ λ ε γ γ ί δ α (εἰκ. 5). Μῆκος 26 ἑκ. Σπασμένη στὸ τρίτο περίπου τοῦ μήκους της. Χάλκινη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν λεπίδα ποὺ εἶναι ἐλαφρῶς κυρτὴ καὶ κοίλη καὶ ἀπὸ τὴν λαβῆ, ἡ ὁποία κάμπτεται πίσω μὲ μιὰ μαλακιὰ καμπύλη σχηματίζοντας ἔνα δρθογώνιο. Τελειώνει μὲ ἔνα φυλλοειδὲς τμῆμα, τὸ ὁποῖο εἶναι κολλημένο στὴν λεπίδα.

Ἡ κυρτότητα τῆς λεπίδας καθὼς καὶ ἡ καμπύλη τῆς λαβῆς διαφέρουν στὰ διάφορα παραδείγματα. Πολλὲς φορὲς τὸ φύλλο μὲ τὸ ὁποῖο τελειώνει

1. Wiesner, ε.ἀ. σ. 217.

2. K. Schebold, KV πιν. 24a.

ἡ λαβή εἶναι ἐντελῶς ἀποχωρισμένο ἀπ' αὐτὴν (πβλ. στλεγγίδες ἀπὸ τὴν Ὀλυνθό, Robinson, Excav. at Olynth., X, πίν. XXXII, XXXIII, XXXIV). Στλεγγίδες χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναικεῖς¹. Γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ κτέρισμα σὲ τάφους καὶ τῶν δύο φύλων. Ἐχουμε στλεγγίδες ἀπὸ χαλκό, ὅργυρο, ἥλεκτρο, ἐλεφαντόδοντο καὶ κόκκαλο. Συχνὰ φέρουν ἐπιγρα-

Εἰκ. 6. Τὸ φαλίδι, ἡ στλεγγίδα καὶ ὁ στῦλος τῆς ταφικῆς πνημᾶς.

φὲς — τὸ ὄνομα τοῦ ἴδιοκτήτη σὲ δονομαστικὴ ἡ γενική. Γιὰ τὸ πῶς τὶς κρατοῦσαν καὶ τὶς χρησιμοποιοῦσαν μᾶς βοηθοῦν πολὺ οἱ παραστάσεις τῶν ἀγγείων.

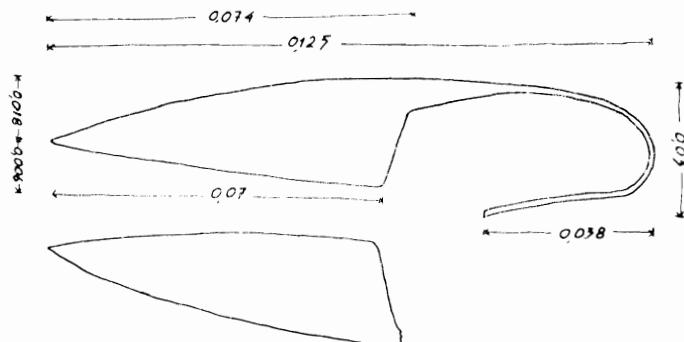
Ως πρὸς τὸ σχῆμα ἡ στλεγγίδα μας μοιάζει μὲ τὴν στλεγγίδα ἀπὸ τὴν Δωδώνη, ποὺ σχέδιο της εἰκονίζεται στὸ λεξικὸ Daremberg - Saglio².

7. Ψ α λ ἵ δ ι (εἰκ. 6, σχ. 4). Μῆκος 12,5 ἑκ., μῆκος λεπίδος 7,4 ἑκ., πλάτος λεπίδας 3 ἑκ. Χάλκινο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο λεπίδες, τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι κυρτή, ἡ ἐσωτερική, ἡ ὅποια ἔκοβε, εὐθεία. Ἡ λαβή, ἡ ὅποια ἔνωνε τὶς δύο λεπίδες, εἶναι κατεστραμμένη στὸ σημεῖο ποὺ ἔνωνόταν μὲ τὴν δεύτερη λεπίδα.

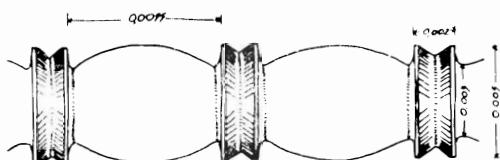
1. Robinson, Excav. at Olynth., X, o. 172, σημ. 48, καὶ Daremberg - Saglio, Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines, σ. 1532, λ. Strigilis.

2. Daremberg - Saglio, ἔ.ἄ., σ. 1532, σημ. 24, εἰκ. 6645.

Δὲν ἦταν ψαλίδι μὲ τὴν ἔννοια τῶν σημερινῶν ψαλιδιῶν ἢ καὶ τοῦ ψαλιδιοῦ ἀπὸ τὴν Πριήνη¹, γιατὶ δὲν διακρίνονταν ἵχνη ἄξονος, ὁ ὅποῖς θὰ ἔνωντε τὶς δύο λεπίδες. Θὰ πρέπη νὰ ἦταν κάτι σὰν πένσα, ποὺ λειτουργοῦσε, μὲ τὴν πίεση τῶν δακτύλων ἐπάνω στὴ λαβή.

Σχ. 4. Τὸ χάλκινό ψαλίδι τῆς εἰκ. 6.

Σχ. 5. Λεπτομέρεια τοῦ στύλου.

8. Βελόνη. Μῆκος 7 ἑκ. Χάλκινη. Πβλ. Explor. de Délos XVIII, Le mobilier délien, πίν. 702).

9. Στῦλος (σχ. 5). Βρέθηκαν ἀρκετὰ κομμάτια ἀστραγάλου ποὺ ἀποτελοῦν τὸν κορμὸν ἐνὸς δοστέινου στύλου. Λείπει ἡ κάτω μυτερή ἄκρη καὶ τὸ πίσω μέρος, ποὺ ἦταν διαμορφωμένο σὰν «σπάτουλα» καὶ χρησίμευε στὴν ἔξομάλυνση τῆς κέρινης πλάκας, πάνω στὴν ὥποια χάραζαν τὰ γράμματα μὲ τὸ μυτερὸν ἄκρο τοῦ στύλου.

Οστέινοι στύλοι βρέθηκαν στὴν Δῆλο (πβλ. Explor. de Délos XVIII, Le mobilier délien, πίν. 678), πολλοὶ χάλκινοι στὴν Ὁλυνθο. Ὄμοιος μὲ τὸν δικό μας εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθ. 1733 τῆς Ὁλύνθου².

Όλα τὰ εὑρήματα τῆς πυρᾶς χρονολογοῦνται στὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ.

1. Ch. Picard, La vie privée dans la Grèce antique, Paris 1931, πίν. XXX.

2. Robinson, Excav. at Olynth., X, σ. 357.

αὶ. Ἐπομένως μποροῦμε μὲ βεβαιότητα νὰ συμπεράνουμε, ὅτι καὶ ὁ τάφος τοῦ τύμβου Σ, ποὺ ἀσφαλῶς σχετίζεται μὲ τὴν πυρά, ἀνήκε σὲ μιὰ γυναικα (πβλ. ψαλίδι, βελόνη), ποὺ πέθανε στὴν ἐποχὴ γύρω στὰ 300 π.Χ., σὲ μιὰ ἐποχή, ὅπου ἄρχισε νὰ ἀνατέλλῃ, μετὰ τὴν ἀνθίση στὰ προϊστορικά χρόνια, ἔνας δεύτερος ρωμαλαῖος πολιτισμὸς στὴν Μακεδονία, ὁ Ἑλληνιστικός. Κι ἔτσι ὁ τάφος ἀποτελεῖ ἔνα ἀκόμη δεῖγμα τῆς ζωῆς τοῦ συνοικισμοῦ ποὺ συνεχίζεται ἀδιάλειπτα στὸν ᾴδιο χῶρο ὡς τὰ Ἑλληνιστικὰ χρόνια¹.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΔΑΦΦΑ - NIKONANOU

RÉSUMÉ

Alexandra Daffa - Nikonanos, Tombeau hellénistique de l'ancien cimetière de Vergina.

Le «tumulus» Σ de l'ancien cimetière de Vergina, qui appartenait d'abord à l'age de fer, fut utilisé pour une seconde fois à l'époque hellénistique.

La fouille a donné un tombe carré en blocs de pôros et la plus grande partie de «pyra» funéraire avec beaucoup des tessons et d'autres objets.

D'après l'étude des trouvailles le tombe de «tumulus» Σ, qui appartenait à une femme, est daté à la fin du IVe siècle.

1. ΠΙΑΕ, 1953, σ. 157.